

*Віктор РІЗАК,
студент 3 курсу
факультету європейського права та правознавства
ДВНЗ «УжНУ»*

ВЕЛИКИЙ ДОГОВІР УКРАЇНИ З РОСІЄЮ ЯК ДЖЕРЕЛО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Для України дослідження особливостей Великого договору між Україною та Росією є важливим щодо визначення оптимальних правових форм та механізмів реалізації її зовнішньополітичного вибору. Сучасні правові інструменти регулювання міжнародних відносин, зокрема відносин Україна – Росія, покликані забезпечувати стабільність та ефективність реалізації зовнішньополітичного курсу нашої країни та оптимізацію її становища на міжнародній арені.

Метою статті є аналіз Великого договору України з Росією та виявлення особливостей його реалізації на етапі, який передував анексії Криму та подіям на сході України. Сьогодні між Україною та Росією діють 147 міждержавних та міжурядових договорів та угод. Робота була дійсно безпрецедентною. 31 травня 1997 року у ході державного візиту президента Російської Федерації Б.В. Єльцина до України главами обох країн був підписаний Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Російською Федерацією і Україною [1].

25 грудня 1998 р. Державна Дума Росії проголосувала за Закон «Про ратифікацію Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Російською Федерацією і Україною». Наступним етапом ратифікаційного процесу Великого договору в Москві став розгляд цього питання в Раді Федерації.

17 лютого 1999 року закон про ратифікацію був схвалений Радою Федерації, а вже 2 березня глава держави

своїм підписом завершив ратифікацію договору. Одночасно він дав доручення МЗС підготувати ратифікаційну грамоту щодо договору «після ратифікації українською стороною російсько-українських угод з питань Чорноморського флоту». Реакція Верховної Ради України була реалістичною. Незважаючи на певну кількість противників цього процесу, ратифікація угод закінчилась досить швидко і успішно. Таким чином, 1 квітня 1999 року президенти України і Росії обмінялись ратифікаційними грамотами Договору про дружбу, співробітництво і партнерство, і з цього дня він набув чинності.

Головний успіх полягав у тому, що завдяки досягнутим домовленостям була створена міжнародно-правова база для майбутнього російсько-українських відносин – платформа, на якій вони могли розвиватись на користь народів обох держав, заради миру, стабільності і співробітництва в Європі.

«Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією» складається із 41 статті. У документі підкреслено, що відносини між нашими дружніми рівноправними і суверенними державами ґрунтуються «на взаємоповазі і довірі, стратегічному партнерстві і співпраці», що розглядається як важливий чинник зміцнення глобальної та регіональної стабільності. Обидві держави, сказано у Договорі, «будують відносини одна з одною на основі принципів взаємної поваги, суверенної рівності, територіальної цілісності, непорушності кордонів, мирного врегулювання спорів, незастосування сили або загрози силою, включаючи економічні та інші способи тиску, права народів вільно розпоряджатися своєю долею, невтручання у внутрішні справи, додержання прав людини та основних свобод, співробітництва між державами, сумлінного виконання

взятих міжнародних зобов'язань, а також інших загальноновизнаних норм міжнародного права».

У частині 1 статті 4 [1] зазначено, що держави виходять з того, що «добросусідство і співробітництво між ними є важливими факторами зміцнення стабільності і безпеки в Європі і в усьому світі. Вони здійснюють тісне співробітництво з метою зміцнення міжнародного миру і безпеки. Вони вживають необхідних заходів для того, щоб сприяти процесу загального роззброєння, створенню та зміцненню системи колективної безпеки в Європі, а також посиленню миротворчої ролі ООН і підвищенню ефективності регіональних механізмів безпеки» [2].

Згідно зі ст. 40 [1] Договору, він укладався на десятирічний термін і «його дія буде потім автоматично продовжуватися на наступні десятирічні періоди, якщо жодна з Високих Договірних Сторін не заявить іншій Високій Договірній Стороні про своє бажання припинити його дію шляхом письмового повідомлення не менше ніж за шість місяців до закінчення чергового десятирічного періоду».

Частина 4 статті 12 [1] проголошує: «Високі Договірні Сторони сприятимуть створенню рівних можливостей та умов для вивчення української мови у Російській Федерації та російської мови в Україні, підготовки педагогічних кадрів для викладання цими мовами у навчальних закладах і надаватимуть з цією метою рівноцінну державну підтримку» [3].

Положення інших статей стосуються розвитку відносин країн, зокрема в сфері військового, військово-технічного співробітництва, забезпечення державної безпеки, а також співробітництва з прикордонних питань, митної справи, скорочення збройних сил і озброєнь. Велику увагу приділено забезпеченню захисту етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності

національних меншин, гарантуванню прав осіб, які належать до національних меншин, повністю і ефективно здійснювати свої права людини і основні свободи та користуватися ними без будь-якої дискримінації в умовах повної рівності перед законом.

Також Сторони забезпечують сприятливі економічні, фінансові і правові умови для підприємницької та іншої господарської діяльності підприємств і організацій, свободу транзиту осіб, вантажів і транспортних засобів через свої території відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права. Наразі «95% експорту українського машинобудування призначено для РФ, тому призупинення цього експорту змусить бізнес шукати інші ринки збуту, – зазначив експерт. – ЄС як ринок збуту для українського машинобудування підходить мало» [4].

Країни приділяють особливу увагу розвитку співробітництва в забезпеченні функціонування національних паливно-енергетичних комплексів, транспортних систем і систем зв'язку та інформатики, сприяючи збереженню, раціональному використанню і розвитку комплексів та єдиних систем, що склалися у цих галузях; розвивають співробітництво в галузі соціального захисту, включаючи соціальне забезпечення громадян; співробітничатимуть у вирішенні питань регулювання міграційних процесів, включаючи заходи з попередження і недопущення нелегальної міграції з третіх країн; здійснюють співробітництво в галузі захисту і поліпшення стану навколишнього середовища...

До останніх подій багато суперечок точаться навколо ст. 13 Великого договору [1]. Однією з передумов ефективності міжнародного договору як основного джерела міжнародного права виступає дотримання передбачених ним прав та виконання обов'язків. Особливу увагу привертає належне виконання респондентами своїх обов'язків. Так, підписання Україною Угоди про асоціацію

з Євросоюзом, призвело б до порушення ст. 13 цього базового договору, де зазначено, що наші країни «утримуються від дій, що можуть завдати економічній шкоди одна одній» і «будуть прагнути узгодження своєї фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, валютної, інвестиційної, цінової, податкової, торговельно-економічної, а також митної політики», поглиблюючи економічну інтеграцію на основі взаємної вигоди, гармонізації господарського законодавства [5]. Тому радник президента РФ Сергій Глазьев зробив заяву, що, обираючи шлях інтегрування до ЄС, Україна в односторонньому порядку фактично відмовляється від виконання цього пункту і не розглядається як повноцінний партнер. Про стратегічне партнерство при цьому мова взагалі не йде [6].

У разі підписання Україною Угоди про асоціацію втрати від обмежувальних заходів, прийнятих РФ, за мінімальним сценарієм оцінюються в \$ 4,6 млрд експорту до Росії, за очікуваним (виходячи з нинішніх тенденцій) – у \$ 8 млрд. І це, згідно з висновками НАНУ, ліквідує весь позитивний ефект від ЗВТ ЄС, так як падіння ВВП складе в цьому випадку приблизно 1 %. При цьому Україна не зможе відповісти Росії такими ж обмежувальними заходами, тому що умови, на яких ми увійшли до СОТ, гірші за російські. Наприклад, імпортне мито на харчові продукти у Росії – 20,7 %, у нас – 9,7 %. Найбільші втрати від російської блокади в 2014-му році очікуються: у машинобудуванні (\$ 750 млн), харчовій промисловості (\$ 500 млн), металургії (\$ 350 млн) і хімпромі (\$ 400 млн). «\$ 8 млрд втрат – це дуже занижена цифра, – вважають експерти. – Варіант, про який йдеться в записці, – це жорстка блокада. Ми гадаємо, що Росія на таку блокаду не піде, так як вона вдарить також і по її економіці» [7].

Деякі суперечки викликає й ст. 6 Договору, де йдеться про те, що Сторони зобов'язуються утримуватися

«від участі або підтримки будь-яких дій, спрямованих проти другої Високої Договірної Сторони», «не укладати з третіми країнами будь-яких договорів, спрямованих проти другої Сторони», а також не допускати, «щоб її територія була використана на шкоду безпеці другої Сторони».

18 вересня 2008 р. Президент РФ Д. Медведєв, приймаючи в Олександрійському залі Кремля вірчі грамоти у посла України в Росії К. Грищенка, заявив: «Народи Росії і України нерозривно зв'язують по-справжньому братерські відносини і особливі відчуття пошани і взаємної довіри» [8]. Отже, незважаючи на взаємні претензії, Україна та Росія все ж таки продовжили дію Договору.

Україна налаштована будувати відносини з Росією на принципах добросусідства, рівноправ'я, з повагою до незалежності кожного з народів, права суверенної нації формувати свою політику з ключових внутрішніх і зовнішніх питань. 1 жовтня була зроблена правова пролонгація функціонування цього Договору ще на 10 років, таким чином і Україна, і Росія з розумінням підійшли до того, наскільки важливі основоположні принципи цієї Угоди для розвитку у перспективі наших двосторонніх відносин [9].

21 квітня 2010 року президенти України і Росії Віктор Янукович і Дмитро Медведєв підписали міждержавну угоду про продовження до 2042 року, на 25 років, терміну перебування Чорноморського Флоту Росії на території України [10].

У ході шостого засідання українсько-російської міждержавної комісії 17 грудня планувалось підписати 14 документів. Це впливає зі схваленого Кабміном проекту протоколу шостого засідання Українсько-російської міждержавної комісії [11], крім того, відбулася активна підготовка до уточнення деталей співробітництва, свідченням якого була зустріч Бойка і Рогозіна, які обговорили кооперацію України і РФ у промисловості і оборонці: «Сторони обговорили

актуальні питання виробничої кооперації і співробітництва у низці секторальних напрямів, зокрема в суднобудуванні, авіаційній промисловості, космічній галузі, приладо- та машинобудуванні тощо» [12].

Після зустрічі президентів та засідання міждержавної комісії обома державами було досягнуто низку домовленостей. Зокрема Росія і Україна підписали в Кремлі план дій для врегулювання торговельних обмежень на 2013-2014 роки. Урядовці Росії та України підписали також угоду про відновлення серійного виробництва літаків сімейства Ан-124 та інші документи [13].

Крім того, НАК «Нафтогаз України» і російське ВАТ «Газпром» в присутності президентів України підписали доповнення до контракту купівлі-продажу газу від 19 січня 2009 року про постачання газу [14]. Як заявив Президент РФ Володимир Путін, підписаний документ дозволяє «Газпрому» постачати газ в Україну за ціною 268,5 доларів за тис. кубометрів, тоді перед цим вона становила понад 400 дол. США, при цьому коефіцієнт вартості російського газу для України буде переглядатися і затверджуватися щоквартально [15]. З боку України про позитивні результати змін у вартості газу засвідчила заява міністра енергетики та вугільної промисловості Е. Ставицького: «Для економіки і для бюджету України це буде 7 млрд доларів економії» [16].

Між тим, на думку економічного оглядача російської служби Радіо Свобода Івана Трефілова, найважливішим питанням зустрічі в Москві для України було отримання вигідного кредиту: Росія надає Україні 15 мільярдів доларів шляхом купівлі українських цінних паперів [17]. Як повідомив глава міністерства фінансів РФ Антон Силуанов, Росія має намір розмістити 15 млрд дол. з коштів Фонду національного добробуту через викуп українських єврооблігацій [18].

У свою чергу Європейська Комісія позитивно прокоментувала ці домовленості між Україною і Росією, якщо вони взаємовигідні і не суперечать вже парафорованій угоді про асоціацію України та ЄС. Так Штефан Фюле нагадав: «Ми завжди виступали за збереження традиційних торговельних відносин України та Росії. Якщо дискусії з Росією врегульовують українсько-російські торговельні відносини на основі взаємної вигоди, якщо ці угоди відповідають зобов'язанням, взятим на себе українцями, які парафували і схвалили в уряді текст Угоди про асоціацію, – то це можна тільки заохочувати» [19].

Висновки. Дослідивши особливості Великого договору України з Росією, автор дійшов висновку, що Україна була і залишається ареною протистояння західного та східного інтеграційних векторів. «Вестернізація» України в умовах подальших геополітичних зрушень і розвитку трансформаційних процесів на пострадянському та європейському просторах може перетворити її на арену гострого зіткнення інтересів основних сучасних центрів сили – Росії, США, Європейського Союзу і Китаю [20].

Список використаних джерел

1. *Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Російською Федерацією і Україною від 31 травня 1997 р. / [Електронний ресурс] / Верховна Рада України [сайт] - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_006.*
2. *Закон України «Про міжнародні договори України» 29 червня від 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 10. – Ст. 137.*
3. *Клюк Б.О.: Газотранспортна система України: надійність і безпека транзиту газу до Європи // <http://www.utg.ua/wp-content/uploads/2010/11/03112010-Ukrtransgas-ukr.pdf>*

4. *Что найдем, что потеряем без евроассоциации // <http://finance.obozrevatel.com/analytics-and-forecasts/18097-что-найдем-что-потеряем-без-евроассотсиатсии.htm>*
5. *Глазьев: Ассоциация Украины с ЕС обнулит договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве с РФ // <http://www.rosbalt.ru/ukraina/2013/09/03/1171437.html>*
6. *Интегрируясь в ЕС, Украина перестанет быть полноценным партнером для России // <http://newsyourtime.net/news/integrirujas-v-es-ukraina-perestanet-byt-polnocennym-partnerom-dlja-rossii/2013-09-03-3463>*
7. *Почему Кабмин «притормозил» движение в ЕС: Документы с цифрами // <http://www.segodnya.ua/politics/pnews/pochemu-kabmin-pritormozil-dvizhenie-v-es-document-s-ciframi-477454.html>*
8. *Україна хоче отримати від "Газпрому" гарантії завантаження ГТС газом // <http://www.newsru.ua/finance/21aug2010/gaz.html>*
9. *Медведев вважає, що ніщо не завадить братерським відносинам України та Росії // <http://kyiv.comments.ua/country/2008/09/18/143432.html>*
10. *27 квітня Верховна Рада ратифікувала угоду про продовження перебування Чорноморського флоту в Криму ще на 25 років // <http://www.moemisto.com.ua/18651?prn=1>*
11. *На зустрічі Януковича і Путіна 17 грудня будуть підписані 14 документів // <http://www.unn.com.ua/uk/news/1283811-na-zustrichi-yanukovicha-i-putina-17-grudnya-budut-pidpisani-14-dokumentiv>*
12. *Андрей Маклаков: Великий договір між Україною та Росією: від проекту впливу до проекту розвитку // http://dialogs.org.ua/ua/dialog.php?id=89&op_id=1418*

13. Україна і Росія домовилися про зняття торговельних обмежень // http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2013/12/131217_yanukovych_putin_ko.shtml?postId=118206976.
14. Путин озвучил новую цену на газ для Украины: 268,5 долл. за тыс. кубометров / <http://zn.ua/ECONOMICS/naftogaz-i-gazprom-podpisali-dopolnenie-k-kontraktu-na-postavku-gaza-135249.html>.
15. Коэффициент стоимости российского газа для Украины будет пересматриваться ежеквартально / <http://zn.ua/ECONOMICS/koefficient-stoimosti-rossiyskogo-gaza-dlya-ukrainy-budet-peresmatrivatsya-ezhkvartalno-135264.html>.
16. Завдяки російській газовій знижці Україна зможе економити 7 млрд доларів щорічно / <http://dt.ua/ECONOMICS/zavdyaki-rosiyskiy-gazoviy-znizhci-ukrayina-zmozhe-ekonomiti-7-mlrd-dolariv-schorichno-134145.html>.
17. Кредит Путіна Україні у 15 мільярдів. Погляд збоку // <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25204088.html>.
18. В. Янукович домовився з В. Путіним про 15 млрд доларів кредиту / <http://www.unn.com.ua/uk/news/1285408-v-putin-rf-rozmistit-15-mlrd-dol-v-dovgostrovikh-borgovikh-zobovuzanniyakh-ukrayini>.
19. В ЕС осторожно прокоментували договоренности Януковича-Путіна / <http://news.liga.net/news/politics/946095-v-evrokomissii-privetstvovali-dogovorennosti-yanukovicha-putina.htm>.
20. Бойко і Рогозін обговорили кооперацію України і РФ у промисловості і обороні // <http://dt.ua/ECONOMICS/boyko-i-rogozin-obgovorili-kooperaciyu-ukrayini-i-rf-u-promislovosti-i-oboronci-133141.html>